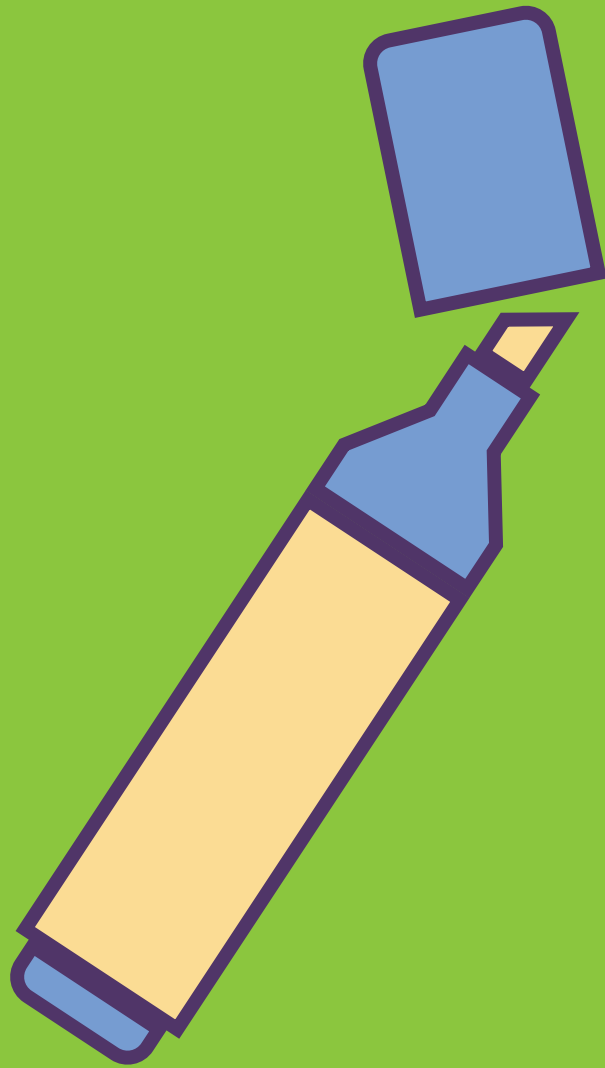

Tijdsbesteding leraren po en vo

Januari 2017

De Algemene Onderwijsbond bedankt alle leden die minutieus hun werkzaamheden hebben bijgehouden. Zonder hun inzet zouden de onderzoekers nooit een degelijk rapport over de werkdruk hebben kunnen samenstellen.

Tijdsbesteding leraren po en vo

Het onderzoek naar de tijdsbesteding van leraren primair- en voortgezet onderwijs is een initiatief van de Algemene Onderwijsbond. Hoewel er al veel bekend is over de werkdruk uit ander onderzoek, zijn de omstandigheden de afgelopen jaren verslechterd. Zo is de onder meer de verhouding tussen het aantal personeelsleden en het aantal leerlingen stapsgewijs verslechterd, iets dat de AOb samenvat als 'meer doen met minder mensen'.

Alle reden om weer eens heel precies te kijken naar de werkweek van leraren, door een grote groep te ondervragen naar hun dagelijkse werkzaamheden. Kijkend naar het ledenaantal van de AOb – de grootste vakbond in het onderwijs – was dat goed mogelijk in de sectoren primair en voortgezet onderwijs, door dagelijks een flinke groep te benaderen om naast hun privétijd, ook hun werkzaamheden voor school thuis en op de instelling te noteren. Ook werd gekeken naar reistijd en pauze. Daarnaast werd gekeken naar de belasting van al die taken. Voor de andere sectoren (mbo en hbo) waren de groepen te klein om vooraf te kunnen rekenen op voldoende deelname aan de tijdsregistratie op detailniveau. Datzelfde geldt voor het onderwijsondersteunend personeel. Voor die groepen gaat de AOb nog kijken naar mogelijkheden om ook daar de werkdruk in kaart te brengen.

Het resultaat is helder: leraren werken structureel over. Er is in de volle werkweek weinig ruimte voor scholing en innovatie. De Algemene Onderwijsbond zal los van dit feitelijke rapport aanbevelingen formuleren om de werkdruk in het onderwijs te verminderen.

Samenvatting

De belangrijkste conclusies op een rij:

Werken met leerlingen en collega's maken onderwijsbanen tot een feestje. Leraren in primair en voortgezet onderwijs zijn bijzonder tevreden over het werken met leerlingen en hun collega's. Zij geven deze twee onderwerpen een 8 of meer. Voor het werken in het onderwijs geven zij nog steeds een dikke voldoende, rond de 7. Ook de relatie met de schoolleiding ligt rond de 7.

Leraren werken structureel over

In een gemiddelde werkweek werken leraren po 46,9 uur en leraren vo 45,2, zowel op school, als thuis in avond en weekend. In beide gevallen is dat veel meer dan de cao-normen voorschrijven, namelijk 40 uur in het primair onderwijs en 42,5 in het voortgezet onderwijs. Op jaarbasis betekent dat dat de jaartaak van 1.659 uur in het primair onderwijs met 17 procent wordt overschreden en in het voortgezet onderwijs met 6 procent. Dat is nog exclusief werkzaamheden in de schoolvakanties.

Doorwerken in vakanties

Leraren werken namelijk door in de vakanties. Hiervan is op basis van het tijdsbestedingsonderzoek slechts een schatting met ruime marges te geven. Zowel voor primair- als voortgezet onderwijs komen we uit op tussen de 20 tot 52 uur voor alle vakanties samen (herfst, kerst, voorjaar, mei, zomer). Dit komt bovenop de totale werktijd per jaar, die de cao-tijd al overschrijdt.

Nauwelijks pauze: een kwartiertje

Op een gemiddelde schooldag heeft een leraar een kwartier pauze, of beter, neemt een kwartier pauze. Dat is veel minder dan de pauze-tijden die scholen kennen. Vermoedelijk wordt de pauze veelvuldig gebruikt voor overleg met collega's, leerlingen en ouders.

Weinig tijd voor scholing en innovatie

Gemiddeld trekken leraren per week weinig tijd uit voor scholingsactiviteiten, zoals cursussen of het bijhouden van vakliteratuur (po 1,6 uur, vo 1,4 uur). Op jaarbasis blijven leraren daarmee ver onder de ruimte die zij volgens de cao hebben voor scholing, of dat nu eigen gekozen activiteiten zijn of scholing die de school inplant. Kijkend naar innovatie is niet te zeggen of de tijd die daaraan per gemiddelde werkweek wordt besteed (po 1 uur, vo 1,7 uur) voldoende is om vernieuwingen bij te houden.

Contact met ouders en administratie worden als zwaar ervaren

Zowel in primair- als voortgezet onderwijs wordt het contact met ouders vaak als zwaar ervaren. Daarnaast bevat de baan in het primair onderwijs relatief veel administratieve taken (12%). Een deel daarvan, samen met het maken van handelingsplannen voor individuele leerlingen, wordt ook als bovengemiddeld zwaar ervaren. In het voortgezet onderwijs ligt ook het vele nakijkwerk licht boven het gemiddelde qua werkbelasting.

Inhoudsopgave

Context van het onderzoek	8
Opzet onderzoek	13
Looptijd onderzoek	14
Deelname	15
Kenmerken deelnemers	17
Achtergrondvragen	19
De gemiddelde werkweek	22
Taken en belasting	22
De werkdruk paradox	35

1. Context van het onderzoek

Dit tijdbestedingsonderzoek staat niet op zichzelf, maar past binnen signalen die de afgelopen jaren al duidelijk maakten dat de werkdruk hoog is in het onderwijs.

1. Onderwijs kent hoogste percentage burn-outklachten

Al jaren is het onderwijs in de jaarlijkse Nationale Enquête Arbeidsomstandigheden van TNO en CBS koploper bij burn-outklachten ten opzichte van andere beroepen. Het percentage werknemers met deze klachten schommelt tussen 2011 en 2015 tussen de 18 en 21 procent, ongeveer één op de vijf werknemers op scholen. Gemiddeld over alle beroepen ligt dat op 13 procent, ongeveer één op de acht. In de landbouw ligt het percentage met 11 het laagst, ongeveer één op de negen werknemers.

BURN-OUTKLACHTEN PER BEROEPSGROEP

ONDERWIJS	18
COMMUNICATIE	16
INDUSTRIE	15
ZAKELIJKE DIENSTEN	15
ZORG	14
GEMIDDELDE NL	13
VERVOER	13
BOUW	13
OVERHEID	12
HANDEL	12
HORECA	11
LANDBOUW	11

(Bron: TNO/CBS NEA 2015)

2. Nederlandse leraren maken veel uren in relatief grote klassen

In internationaal onderzoek als Timms (rekenniveau), Pirls (leesniveau) en Pisa (niveau wiskunde, natuurwetenschappen, lezen) rapporteren Nederlandse leerkrachten stevast een hoge werkdruk. In het jaarlijkse OECD-onderzoek Education at a glance wordt zichtbaar dat Nederlandse leerkrachten in vergelijking tot hun buitenlandse collega's veel lesuren geven én grote klassen hebben. Op basis van die internationale gegevens maakte de AOb de productiviteitsindex, door de verhouding te berekenen tussen verschillende landen over het aantal leerlingen en lesuren dat zij 'verwerken'. De productiviteitsindex is daarom ook makkelijk een 'werkdrukindex' te noemen, waaruit duidelijk wordt dat deze in Nederland hoger ligt dan het gemiddelde in de OECD-landen en veel hoger dan in 21 landen van de EU. Als voorbeeld hieronder het basisonderwijs. De volledige tabellen voor alle landen en het voortgezet zijn terug te vinden in bijlage 1. Bij de index is het aantal uren maal het aantal leerlingen bij het OECD-gemiddelde op 100 gezet. Hieruit blijkt dat in bijvoorbeeld Vlaamse basisonderwijs de productiedruk van leerlingen en lesuren 44 procent lager ligt ten opzichte van Nederland.

PRODUCTIVITEITSINDEX BASISONDERWIJS

FRANKRIJK	142
USA	138
NEDERLAND	121
OECD-GEMIDDELD	100
EU21 GEMIDDELD	89
VLAANDEREN	77
FINLAND	76

[Bron: TNO/CBS NEA 2015]

3. Eén op acht actief op zoek naar werk buiten het onderwijs

In de cao-enquête van de AOb voor 2017 geeft één op de acht werknemers in het onderwijs aan dat zij actief op zoek zijn naar een baan buiten het onderwijs. Het meest wordt de werkdruk als reden genoemd, gevolgd door salaris. Voor de ondervraagde AOb-leden komt het verlagen van de werkdruk daarom voor het nieuwe cao-seizoen op de eerste plaats, direct gevolgd door een beter salaris.

4. Meer doen met minder mensen

Al sinds 2006 stijgt de leerling-leraarratio in primair onderwijs, voortgezet onderwijs en middelbaar beroepsonderwijs. Dat is het aantal leerlingen per fte een getal dat lager ligt dan de groepsgrootte omdat er ook leraren met andere taken zijn. Voor dit onderzoek zijn de actueelste gegevens over de afgelopen vijf jaar voor primair- en voortgezet onderwijs bekeken, voor zowel directies, leraren als ondersteunend personeel. Daaruit blijkt dat de trend onverminderd doorzet.

PERSONEELSONTVANG PO DAALT HARDER DAN KRIMP LEERLINGEN

ONTWIKKELING LEERLINGEN EN PERSONEEL 2011 – 2015

LEERLINGENDALING	-5,1%	
ONTWIKKELING DIRECTIE	-12,0%	-1.227 FTE
ONTWIKKELING LERAREN	-7,4%	-7.352 FTE
ONTWIKKELING ONDERSTEUNEND PERSONEEL	-6,9%	-1.472 FTE

[Bron: DUO]

Het primair onderwijs heeft al jaren te maken met krimp, het is dus niet zo vreemd dat door sluiting en fusie van scholen banen verdwijnen. Dat er met 7 procent minder scholen (DUO) ook minder directiebanen zijn, is voorstelbaar. Maar het bestand aan leraren en ondersteunend personeel daalt harder dan de daling in het aantal leerlingen. Voor een klein deel is dat verklaarbaar wanneer twee kleine scholen fuseren en de samengevoegde klassen daardoor groeien, maar dat is nog niet voldoende om de verschillen te verklaren. We zien in dezelfde periode ook:

- Bezuiniging op achterstandsgelden door de nieuwe gewichtenregeling, terwijl achterstandsproblematiek niet verandert, waardoor er minder extra formatie is op achterstandsscholen
- Door passend onderwijs verschuiving van leerlingen van speciaal onderwijs met kleine groepen naar basisonderwijs met grote groepen, wat per saldo zorgt voor een afname van formatie in het po
- Krappe personeelsbudgetten bij scholen primair onderwijs

Het lerarenbestand is 2,3 procent harder gekrompen dan het aantal leerlingen, het oop 1,8 procent. Wanneer sinds 2011 deze banen voor het primair onderwijs behouden zouden zijn gebleven, zou het gaan om 2.300 fulltime banen meer aan leraren en 375 fte voor oop. Ruwe cijfers die echter een trend aangeven die al sinds 2006 is ingezet. Deze trend heeft grotere groepen tot gevolg, met in het basisonderwijs meer leerlingen die extra hulp nodig hebben, verdichting van zware probleemleerlingen in het speciaal onderwijs, terwijl ondersteuning door assistenten of conciërges afneemt. Oftewel: meer doen met minder mensen.

PERSONEELSONTVANG VO STIJGT NIET MEE MET LEERLINGENGROEI

ONTWIKKELING LEERLINGEN EN PERSONEEL 2011 – 2015

LEERLINGENDALING	+5,6%	
ONTWIKKELING DIRECTIE	-11,0%	-360 FTE
ONTWIKKELING LERAREN	+1,0%	+590 FTE
ONTWIKKELING ONDERSTEUNEND PERSONEEL	+0,2%	+55 FTE

[Bron: DUO]

In het voortgezet onderwijs is (nog) geen krimp maar juist groei van het aantal leerlingen. De afgelopen vijf jaar is het aantal leerlingen met 5,6 procent toegenomen. In het voortgezet onderwijs zijn in vergelijking tot het primair onderwijs relatief weinig fusies, wel binnen besturen herschikkingen. Dat verklaart mogelijk de afname van directiefuncties. Maar wat onverklaarbaar blijft is dat het bestand aan leraren en ondersteunend personeel niet is meegegroeid. Dat kan het gevolg zijn van tekorten in bepaalde vakken, waar men als noodoplossing klassen voller heeft gemaakt. Ook kan er een effect zijn van het feit dat meer leerlingen richting vmbo-tl, havo en vwo gaan, waar de klassen groter zijn. Wanneer het personeelsbestand volledig zou zijn meegegroeid met de ontwikkelingen zouden er 2.800 banen voor leraren en nog eens 1.100 voor ondersteunend personeel meer moeten zijn geweest. Hoe dan ook: ook in het voortgezet onderwijs doet men nu meer met minder mensen.

2. Opzet onderzoek

Het onderzoek heeft gelopen van 1 september 2015 tot en met 31 augustus 2016. Dagelijks kregen 150 AOb-leden uit beide sectoren een verzoek om deel te nemen en nauwgezet hun dagelijkse activiteiten te noteren; iets meer dan 10 procent van hen vulde daadwerkelijk de registratieformulieren in. Naast het invoeren van hun activiteiten, werd ook geregistreerd hoe zwaar zij deze taken ervoeren. Het invullen gebeurde via een website waarbij naast een aantal achtergrondkenmerken, gevraagd werd voor één etmaal van 24 uur aan te geven welke activiteiten werden verricht. De start van de tijdsperiode lag om 00:00 uur.

Het aangeven van de activiteiten gebeurde in eerste instantie van een aantal brede categorieën, naar een in twee stappen meer gedetailleerde invulling van de activiteiten die met het werken in het onderwijs te maken hadden. In eerste instantie diende men aan te geven of het privé-activiteiten waren, reistijd van en naar school, pauze, activiteiten op school, activiteiten thuis voor school of activiteiten voor school elders. De privé-activiteiten, reistijd en pauze hoefden niet verder verbijzonderd te worden. De verbijzondering van activiteiten voor het werken in het onderwijs wordt duidelijk in de tabellen waarin de resultaten zijn weergegeven.

Het onderzoek werd opgezet en uitgevoerd door het ITS van de Radboud Universiteit in Nijmegen in nauwe samenwerking met Nico van Kessel, Van Kessel Onderzoek & Advies. Het was de bedoeling om gedurende 12 maanden informatie te verzamelen. Begin 2016 kondigde het ITS echter aan dat het per 1 april 2016 al zijn activiteiten zou staken. Dit heeft voor het vervolg van het onderzoek grote consequenties gehad.

Van Kessel Onderzoek & Advies heeft vanaf dat moment het onderzoek overgenomen, en de AOb heeft het computerprogramma voor afname verhuisd van de ITS-server naar de eigen provider. Door nog niet achterhaalde technische problemen daalde de dagelijkse deelname per 1 april 2016, en werd besloten het onderzoek in ieder geval uiterlijk 31 juli te stoppen. Na levering van het databestand bleek dat door de technische problemen de dataverzameling ernstig stagneerde vanaf 1 april, reden waarom er voor gekozen is om uitsluitend de data te gebruiken van 1 september 2015 tot en met 31 maart 2016. Uiteindelijk heeft het onderzoek daardoor dus acht maanden gelopen.

De analyses van de gegevens zijn gedaan door Nico van Kessel en op basis van de daarvan heeft Robert Sikkes (AOb) de eindrapportage geschreven.

Decimalen en minuten

Om in het onderzoek makkelijk te kunnen rekenen zijn minuten omgezet naar decimalen. De cijfers moeten daarom als volgt worden geïnterpreteerd: 0,1 uur = 6 minuten. Dat betekent dat 0,25 uur neerkomt op een kwartier of 0,75 uur op drie kwartier. In alle tabellen is steeds de decimale aanpak gebruikt, in de tekst af en toe de normale tijdsaanduiding.

3. Looptijd onderzoek

1 september 2015 – 31 maart 2016

Dataverzameling gedurende

- 31 weken

Waarvan:

- 27 lesweken
- 4 vakantieweken (herfst, kerst, voorjaar)

Ook in de vakantieweken daalde de deelname aanzienlijk, vermoedelijk omdat de uitnodigingsmail in veel gevallen op een schooladres werd ontvangen en invullen slechts een aantal dagen na ontvangst mogelijk was. Hierdoor kan over werken in de vakantie slechts indicatief een opmerking wordt gemaakt. De 27 lesweken zijn gezien de omvang van de data voldoende om een goede indicatie te hebben van de totale werktijd per jaar en die te koppelen aan de normen die in de cao daarvoor zijn beschreven.

Deelname

In totaal hebben meer dan 10.000 mensen één keer of vaker deelgenomen aan het onderzoek. Alle foutief (bijvoorbeeld vanaf 0:00 uur bezig met leerlingen op school) of onvolledig (niet voor alle 24 uur) ingevulde deelnameformulieren en dus ook de achterliggende deelnemers zijn verwijderd. Uiteindelijk bleven er ruim 8.100 deelnemers over die samen meer dan 77.000 activiteiten invoerden. Door deze opschoning van onvolledige of foutief ingevulde formulieren, zijn de uitkomsten in vergelijking tot de tussenrapportage voor het voortgezet onderwijs begin 2016 veranderd.

Om tot een goed beeld van de tijdsbesteding te komen is apart voor het primair onderwijs en voor het voortgezet onderwijs in eerste instantie de tijd besteed aan de hoofdcategorieën gesommeerd per dag en per week, vervolgens gepercenteerd en vertaald naar het aantal beschikbare uren per dag en per week. Vervolgens is gekeken hoe de tijdsbesteding voor de specificaties binnen een categorie was. Hiermee werd het mogelijk meer specifiek inzicht te krijgen in de tijdsbesteding per activiteit.

DEELNAME TOTAAL

PO	4.231
VO	3.874
TOTAAL	8.105

GEMIDDELD AANTAL PER DAG

PO	19
VO	18
TOTAAL	37

GEMIDDELD AANTAL PER WEEK

PO	136
VO	125
TOTAAL	261

INGEVULDE ACTIVITEITEN

77.371
----

4. Kenmerken deelnemers

Kijkend naar geslacht en leeftijd, zijn de deelnemers representatief in vergelijking tot de leraren in po en vo. Bij de deelnemers is er een kleine ondervertegenwoordiging bij de jongste groep tot 30 jaar en een lichte oververtegenwoordiging van deelnemers tussen 50 en 60 jaar. In het voortgezet onderwijs hebben mannen minder dan hun aandeel in het bestand aan werkenden gereageerd dan vrouwen.

GESLACHT	MAN	VROUW
PO		
DEELNEMERS	13%	87%
WERKENDEN	13%	87%

VO		
DEELNEMERS	41%	59%
WERKENDEN	47%	53%

LEEFTIJD	<29	30-39	40-49	50-59	60+
PO					
DEELNEMERS	12%	27%	19%	32%	10%
WERKENDEN	16%	28%	19%	27%	11%

VO					
DEELNEMERS	10%	26%	22%	30%	13%
WERKENDEN	15%	24%	20%	27%	14%

SALARISSCHAAL	ANDERS	LA	LB	LC	LD
PO	1%	56%	38%	5%	
VO	1%		32%	30%	37%

SCHOOLSOORTEN	PO	VO
BASISONDERWIJS	85%	
SPECIAAL ONDERWIJS	15%	4%
VMBO		34%
HAVO-VWO		62%

VO VAKKEN

TALEN		30%
EXACT		35%
MAATSCHAPPIJVAKKEN		22%
OVERIG		14%

5. Achtergrondvragen

Om een beeld van het werkplezier van de deelnemers te krijgen, is een beperkt aantal achtergrondvragen gesteld. Daaruit worden twee dingen duidelijk: vrijwel uitsluitend leeftijd blijkt een onderscheidende factor te zijn. Naarmate de leeftijd toeneemt, vertonen de antwoorden op bijna alle vragen in beide sectoren een dalende lijn. Verder valt op dat met name de kleine parttimers in het basisonderwijs (twee dagen of minder) ontevredener zijn over het werken in het onderwijs.

OP MIJN WERK BRUIS IK VAN ENERGIE

PO	TOTAAL	<30	30-39	40-49	50-59	60+
WEINIG	23%	16%	26%	25%	20%	28%
MIDDELMATIG	35%	35%	34%	33%	37%	35%
VEEL	42%	49%	40%	42%	43%	38%

VO	TOTAAL	<30	30-39	40-49	50-59	60+
WEINIG	26%	22%	25%	29%	26%	29%
MIDDELMATIG	36%	34%	38%	36%	36%	39%
VEEL	37%	45%	38%	35%	39%	32%

RAPPORTCIJFER: IK VIND HET LEUK OM MET LEERLINGEN TE WERKEN

	TOTAAL	<30	30-39	40-49	50-59	60+
PO	8,8	9,0	8,8	8,7	8,7	8,6
VO	8,4	8,7	8,6	8,4	8,3	8,1

RAPPORTCIJFER: IK VIND HET LEUK OM IN HET ONDERWIJS TE WERKEN

	TOTAAL	<30	30-39	40-49	50-59	60+
PO	7,2	7,6	7,2	7,3	7,2	6,8
VO	7,3	7,4	7,4	7,4	7,3	7,0

RAPPORTCIJFER: HOE IS DE RELATIE MET DE SCHOOLLEIDING

	TOTAAL	<30	30-39	40-49	50-59	60+
PO	7,3	7,5	7,4	7,3	7,2	7,1
VO	6,9	7,1	6,9	6,8	6,8	6,7

RAPPORTCIJFER: HOE IS DE RELATIE MET UW COLLEGA'S

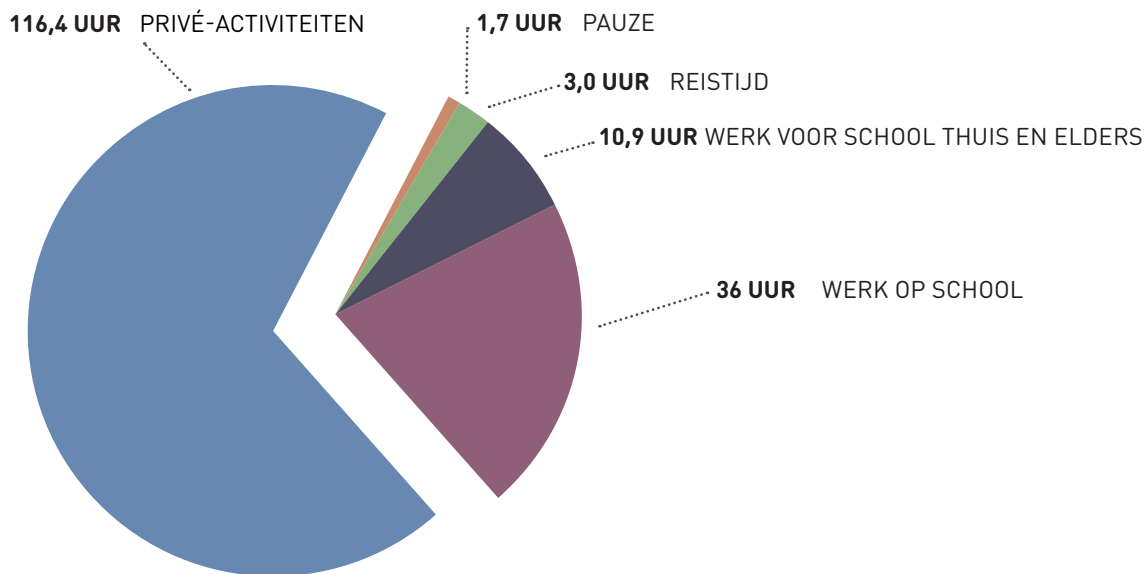
	TOTAAL	<30	30-39	40-49	50-59	60+
PO	8,1	8,2	8,1	8,1	8,1	8,1
VO	8,0	8,1	8,0	8,0	8,0	7,9

6. De gemiddelde werkweek

Het onderzoek naar de tijdsbesteding van leraren primair- en voortgezet onderwijs is in kaart gebracht in verschillende etappes. Aan leraren in deze twee sectoren werd gevraagd om hun bezigheden bij te houden, zowel hun privé-activiteiten, de reistijd naar hun school, de pauze die ze daar namen, hun werk op school, maar ook hun werkzaamheden voor school thuis of ergens anders, zoals bijvoorbeeld een excursie of schoolkamp. Op basis van al deze gegevens is de gemiddelde werkweek bepaald: een week van maandag tot en met zondag waarin leraren op school, thuis of ergens anders werkzaamheden voor school verrichten.

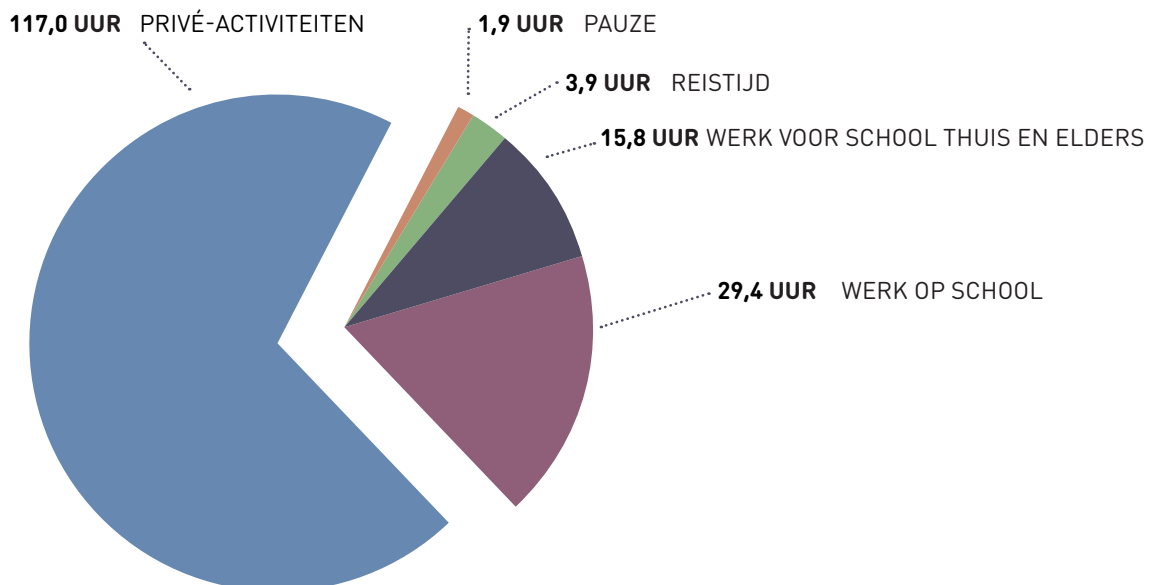
TIJDSBESTEDING LERAREN PRIMAIR ONDERWIJS

TOTAAL AANTAL UREN IN 7 DAGEN **168 UUR**

TIJDSBESTEDING LERAREN VOORTGEZET ONDERWIJS

TOTAAL AANTAL UREN IN 7 DAGEN **168 UUR**

Wat zien we aan de hand van deze cijfers:

Dicht bij het werk wonen

De gemiddelde reistijd ligt per dag op 36 minuten voor po en 46 voor vo, voor de heen-en terugreis. Leraren wonen dus relatief dicht bij hun werk.

Weinig pauze

In het onderzoek wordt maar zeer weinig pauze gerapporteerd. Zowel in primair als voortgezet onderwijs komt dat neer op ongeveer een kwartier per dag. Ten opzichte van de pauzetijden die een school kent is dat weinig. Het is goed mogelijk dat de pauzes gebruikt worden voor onderling overleg, gesprekken met leerlingen, contact met ouders of anderen.

Veel thuiswerk in avond en weekend

Het werk gaat altijd door: in de rapportages wordt gemiddeld per week 11 uur in het po thuisgewerkt en bijna 16 in het vo. In de meeste gevallen gaat dat om nakijken en voorbereiding, deels in de avonden en deels in de weekenden. De impact van excursies en schoolkampen op de gemiddelde werkweek is beperkt.

Gemiddelde lesweek ver boven norm

Leraren in primair en voortgezet onderwijs werken structureel te veel. In een gemiddelde werkweek - waarvan er 27 zijn geïnventariseerd in dit onderzoek - werken leraren omgerekend naar een fulltime baan van maandag tot en met zondag in totaal:

Primair onderwijs

46,9 uur

Voortgezet onderwijs

45,2 uur

In dat totaal zijn ook de werkzaamheden voor school in de avond en het weekend meegenomen. Ook in de vakanties wordt er gewerkt, maar door de beperkte deelname in de vakantieweken valt daarvan slechts indicatief en met ruime marges een schatting te maken. Het gaat om tussen een halve tot anderhalve dag in een vakantieweek die aan schoolwerk wordt besteed, waarbij er in de herfst- en voorjaarsvakantie iets meer gewerkt lijkt te worden dan in de kerstvakantie. Wanneer we dat doortrekken naar de mei- en zomervakantie, komt dat op jaarbasis neer op 20 tot 52 uur per week.

Het is duidelijk dat het aantal uren in een gemiddelde werkweek veel hoger ligt dan de normen. Kijken we naar de arbeidsomvang, dan werken parttimers meer over dan fulltimers. Iemand met een vierdaagse aanstelling werkt eigenlijk fulltime.

In het basisonderwijs geldt als norm in de cao een veertigjarige werkweek bij 41,3 lesweken. In het voortgezet onderwijs gaat het om 1.659 uur bij 39 lesweken, oftewel 42,5 uur per week.

Primair onderwijs

Gemiddelde werkweek 46,9 uur
Norm werkweek 40 uur

Overwerk 6,9 uur

Voortgezet onderwijs

Gemiddelde werkweek 45,2 uur
Norm werkweek 42,5 uur

Overwerk 2,7 uur

Scholen kunnen van de normen afwijken als daarover overeenstemming bestaat met de personeelsgeleding van de medezeggenschapsraad. Onbekend is hoe dat bij de deelnemers van het tijdsbestedingsonderzoek ligt; daar is niet naar gevraagd.

Bepalend is uiteindelijk de normjaartaak van 1.659 uur in beide sectoren. Kijken we naar de hoeveelheid uren die in de 27 lesweken zijn gemaakt, dan gaan leraren in beide sectoren daar royaal overheen als we deze doorrekenen naar de jaartaak voor respectievelijk 41,3 en 39 weken. Daarbij zijn de uren die in vakanties worden gewerkt niet meegerekend, deze worden PM vermeld, maar zorgen er sowieso voor dat de norm verder wordt overschreden.

Primair onderwijs

Totaal gewerkt 1.937 uur
Norm 1.659 uur

= Overwerk 278 uur = +17%
+ Werk in vakantie 20-52 uur

Voortgezet onderwijs

Totaal gewerkt 1.762 uur
Norm 1.659 uur

= Overwerk 104 uur = +6%
+ Werk in vakantie 20-52 uur

Drukke en rustige weken

De werkweken die zijn gemeten lopen uiteen van 40 tot 56 uur. Van die drukke weken – met meer dan 50 uur per week – kennen po en vo er in de periode september tot en met maart respectievelijk 9 en 5.

Er is een duidelijk verschil in activiteiten tussen normale en drukke weken. Bij het primair onderwijs – zo blijkt uit de registratie van gedetailleerde activiteiten – vallen de drukke weken vaak rond feestdagen en voor vakanties. Er wordt dan minder tijd gestoken in het voorbereiden van lessen of het maken van handelingsplannen, maar veel meer tijd in het voorbereiden of houden van feesten als sinterklaas en kerstmis, plus het opruimen en schoonmaken van het lokaal.

In het voortgezet onderwijs concentreren de activiteiten zich in de drukke weken rondom toetsen en open dagen. In de rapportages van deelnemers zien we dan extra veel nakijkwerk, toetsen afnemen, leerlingbesprekingen met collega's en activiteiten rondom open dagen.

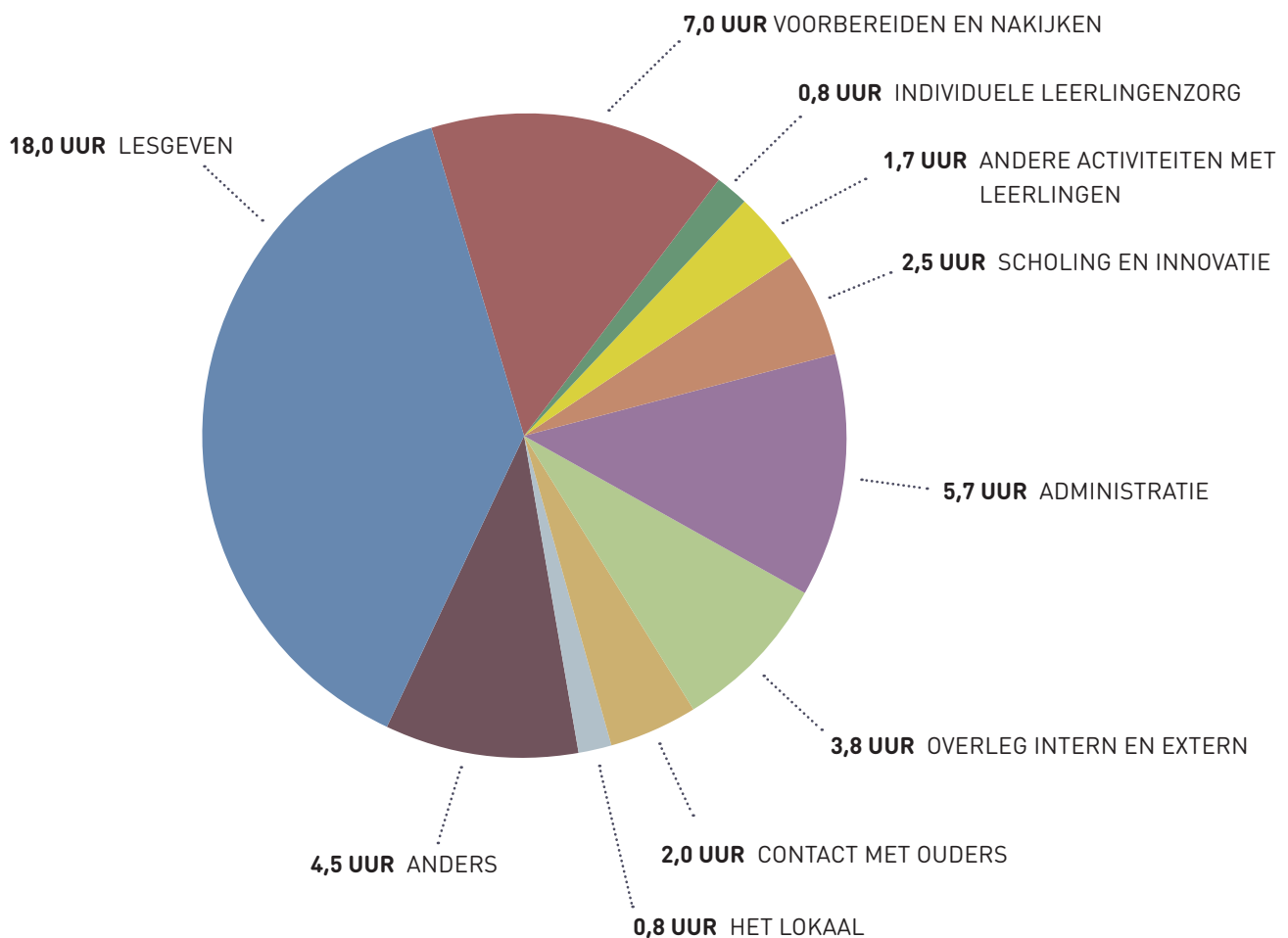
7. Taken en belasting

In het onderzoek is gekeken naar 24 deeltaken die leraren uitvoeren. Hoewel fijnmazig, bleek die indeling nog niet fijnmazig genoeg, omdat ook de categorie 'anders' nog relatief vaak werd ingevuld. De 24 deeltaken zijn weer ondergebracht in 9 hoofdcategorieën. Bij de deeltaken is ook de ervaren belasting gemeten in een vijfpuntsschaal, van zeer licht tot zeer zwaar. Daarbij geldt een score van 3 als normaal. In deze rapportage zijn de ondervindingen naar sectoren, leeftijdsgroepen, of andere achtergrondkenmerken op een enkele na nog niet uitgewerkt. Door afrondingsverschillen kan het totaal van de uren net op of onder de gepresenteerde som uitkomen.

Primair onderwijs

GEMIDDELDE WERKWEEK PRIMAIR ONDERWIJS IN HOOFDCATEGORIEËN

TOTAAL PER GEMIDDELDE WEEK **46,9 UUR**

GEMIDDELDE WERKWEEK PRIMAIR ONDERWIJS IN DEELTAKEN

	PER SOORT ACTIVITEIT	ALLE ACTIVITEITEN
TOTAAL AANTAL UREN IN GEMIDDELDE WERKWEEK: PRIMAIR ONDERWIJS	46,9	
LESGEVEN	18,0	
LESGEVEN		18,0
VOORBEREIDEN EN NAKIJKEN	7,0	
GROEPSLESSEN VOORBEREIDEN		4,5
NAKIJKEN/ CORRECTIEWERK		2,0
ANALYSEREN TOETSEN		0,4
TOETSEN/PROEFWERK AFNEMEN		0,1
TOETSEN/PROEFWERKEN OPSTELLEN		<0,1
INDIVIDUELE LEERLINGENZORG	0,8	
VOOR (ZORG)LEERLINGEN INDIVIDUELE TAKEN VOORBEREIDEN		0,4
ZORG- OF HANDELINGSPLANNEN MAKEN		0,3
BEGELEIDING LEERLINGEN		0,1
ANDERE ACTIVITEITEN MET LEERLINGEN	1,7	
SURVEILLEREN TIJDENS PAUZE		0,3
SAMEN MET LEERLINGEN OVERBLIJVEN		0,3
FEESTEN VOORBEREIDEN (SINT, KERST, ETC.)		0,5
BUITENSCHOOLSE ACTIVITEITEN (SPORTDAGEN, SCHOOLKAMP, MUSICAL ETC.)		0,3
LEERLINGGESPREKKEN VOEREN		0,1
BIJLES GEVEN		0,1
VOORBEREIDEN UITSTAPJES, SCHOOLREISJE, KAMP E.D.		0,1
BEGELEIDING LEERLINGENRAAD, SCHOOLKRANT ETC.		<0,1
SCHOLING EN INNOVATIE	2,5	
STUDIE/ SCHOLING (OOK LEZEN VAN VAKLITERATUUR)		1,6

LESMATERIAAL ONTWIKKELEN	0,9
PROGRAMMA HERSCHRIJVEN	0,1
ADMINISTRATIE	5,7
ADMINISTRATIE BIJWERKEN	2,1
WERKGERELATEERDE MAIL LEZEN/AFHANDELEN	1,8
GROEPSPLANNEN MAKEN	0,7
PORTFOLIO OF RAPPORTEN LEERLINGEN SCHRIJVEN	0,6
LEERLINGVOLGSYSTEEM BIJHOUDEN	0,5
PROFESSIONEEL OVERLEG INTERN EN EXTERN	3,8
VERGADERING MET COLLEGA'S-SCHOOLLEIDING	1,4
GESPREK MET COLLEGA'S-SCHOOLLEIDING	0,7
LEERLINGEN BESPREKEN MET COLLEGA'S EN/OF EXTERNE INSTANTIES	0,5
BEGELEIDING STAGIAIRS LERARENOPLEIDING	0,2
VOORBEREIDEN GESPREK MET COLLEGA'S-SCHOOLLEIDING	0,1
VOORBEREIDEN VERGADERING MET COLLEGA'S/SCHOOLLEIDING	0,1
MR-WERK	0,3
VOORBEREIDEN CONTACT MET EXTERNE INSTANTIE	0,1
VOORLICHTINGSBIJeenkomsten EN OPEN DAGEN	0,1
VOORBEREIDEN BEGELEIDING STAGIAIRS LERARENOPLEIDING	< 0,1
OVERLEG EN CONTACT MET OUDERS	2,0
OUDERGESPREKKEN VOORBEREIDEN EN VOEREN	0,7
OUDERAVOND	0,3
TUSSENDOORGESPREK MET OUDER	0,3
CONTACT MET OUDER BIJV. TELEFONISCH/MAIL	0,3
VERSLAGEN OUDERGESPREKKEN UITWERKEN	0,2
OUDERGESPREKKEN VOORBEREIDEN	0,2

VASTLEGGEN OUDERGESPREEKEN	0,1
THUISBEZOEK AFLEGGEN	< 0,1
OUDERAVOND VOORBEREIDEN	< 0,1
HET LOKAAL	0,8
LOKAAL OPRUIJEN/SCHOONMAKEN	0,6
LOKAAL AANKLEDEN	0,2
ANDERS	4,5

BELASTING PER TAAK IN PRIMAIR ONDERWIJS

VOORLICHTINGSBIJEENKOMSTEN	3,80
OUDERAVOND	3,53
GROEPSPLANNEN MAKEN	3,52
OPEN DAGEN	3,48
ZORG- OF HANDELINGSPLANNEN MAKEN	3,47
PORTFOLIO OF RAPPORTEN LEERLINGEN SCHRIJVEN	3,42
VERSLAGEN OUDERGESPREEKEN UITWERKEN	3,29
VOORBEREIDEN VERGADERING MET COLLEGA'S/SCHOOLLEIDING	3,29
OUDEGESPREKKEN VOORBEREIDEN EN VOEREN	3,26
OUDEGESPREKKEN VOORBEREIDEN	3,25
BUITENSCHOOLSE ACTIVITEITEN (SPORTDAGEN, SCHOOLKAMP, MUSICAL, SCHOOLREIS ETC.)	3,17
MR-WERK	3,16
VOORBEREIDEN CONTACT MET EXTERNE INSTANTIE	3,12
THUISBEZOEK AFLEGGEN	3,11
LEERLINGVOLGSYSTEEM BIJHOUDEN	3,10
ANALYSEREN TOETSEN	3,09
LESGEVEN	3,04

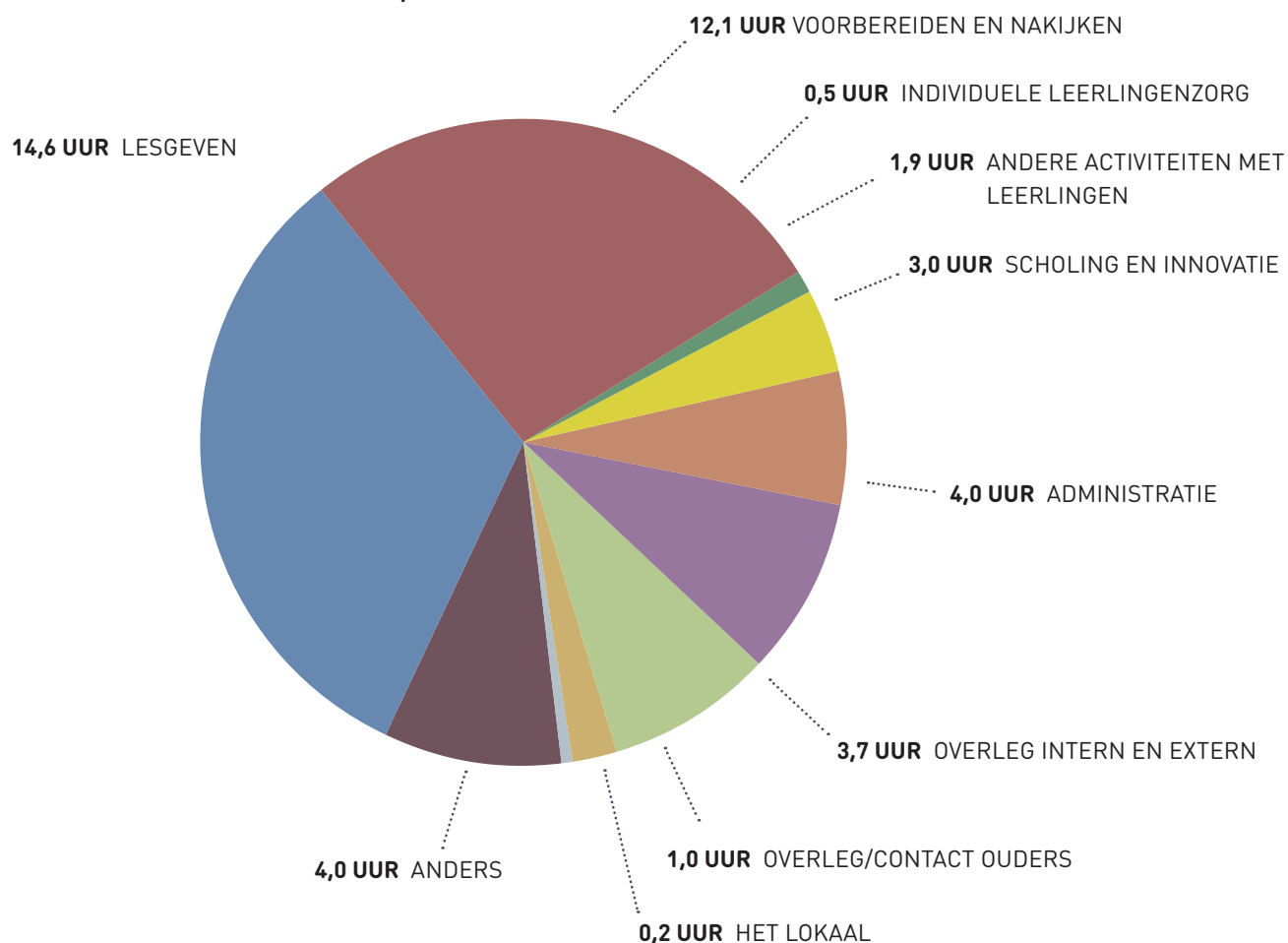
ADMINISTRATIE BIJWERKEN	3,03
VERGADERING MET COLLEGA'S-SCHOOLLEIDING	3,00
VASTLEGGEN OUDERGESPREKKEN	2,98
STUDIE / SCHOLING (OOK LEZEN VAN VAKLITERATUUR)	2,97
VOOR (ZORG)LEERLINGEN INDIVIDUELE TAKEN VOORBEREIDEN	2,97
VOORBEREIDEN BEGELEIDING STAGIAIRS LERARENOPLEIDING	2,95
LEERLINGEN BESPREKEN MET COLLEGA'S EN/OF EXTERNE INSTANTIES	2,93
FEESTEN VOORBEREIDEN (SINT, KERST, ETC.)	2,91
OUDERAVOND VOORBEREIDEN	2,86
BEGELEIDING LEERLINGEN	2,84
VOORBEREIDEN UITSTAPJES, SCHOOLREISJE, KAMP E.D.	2,83
CONTACT MET OUDER BIJV. TELEFONISCH/MAIL	2,82
SAMEN MET LEERLINGEN OVERBLIJVEN	2,82
VOORBEREIDEN GESPREK MET COLLEGA'S-SCHOOLLEIDING	2,82
TUSSENDOORGESPREK MET OUDER	2,79
NAKIJKEN/ CORRECTIEWERK	2,78
TOETSEN/PROEFWERKEN OPSTELLEN	2,78
BEGELEIDING STAGIAIRS LERARENOPLEIDING	2,75
LESMATERIAAL ONTWIKKELEN	2,72
PROGRAMMA HERSCHRIJVEN	2,69
SURVEILLEREN TIJDENS PAUZE	2,69
BEGELEIDING LEERLINGENRAAD, SCHOOLKRANT ETC.	2,68
WERKGERELATEERDE MAIL LEZEN/AFHANDELEN	2,68
LEERLINGGESPREKKEN VOEREN	2,59
LOKAAL OPRUIJEN/SCHOONMAKEN	2,58
(GROEPS)LESSEN VOORBEREIDEN	2,54

BIJLES GEVEN	2,54
GESPREK MET COLLEGA'S-SCHOOLLEIDING	2,42
LOKAAL AANKLEDEN	2,37
TOETSEN/PROEFWERK AFNEMEN	2,33

Voortgezet onderwijs

GEMIDDELDE WERKWEEK VOORTGEZET ONDERWIJS IN HOOFDCATEGORIEËN

TOTAAL PER GEMIDDELDE WEEK **45,2 UUR**

TIJD PER TAAK IN EEN GEMIDDELDE WERKWEEK VOORTGEZET ONDERWIJS

	PER SOORT ACTIVITEIT	ALLE ACTIVITEITEN
TOTAAL AANTAL UREN IN GEMIDDELDE WERKWEEK: VOORTGEZET ONDERWIJS	45,2	
LESGEVEN	14,6	
LESGEVEN		14,6
VOORBEREIDEN EN NAKIJKEN	12,1	
(GROEPS)LESSEN VOORBEREIDEN		4,2
NAKIJKEN/ CORRECTIEWERK		5,6
ANALYSEREN TOETSEN		0,2

TOETSEN/PROEFWERK AFNEMEN	0,6
TOETSEN/PROEFWERKEN OPSTELLEN	1,5
INDIVIDUELE LEERLINGENZORG	0,5
VOOR (ZORG)LEERLINGEN INDIVIDUELE TAKEN VOORBEREIDEN	0,1
ZORG- OF HANDELINGSPLANNEN MAKEN	0,1
BEGELEIDING LEERLINGEN	0,3
ANDERE ACTIVITEITEN MET LEERLINGEN	1,9
SURVEILLEREN TIJDENS PAUZE	0,1
SAMEN MET LEERLINGEN OVERBLIJVEN	< 0,1
FEESTEN VOORBEREIDEN (SINT, KERST, ETC.)	0,1
BUITENSCHOOLSE ACTIVITEITEN (SPORTDAGEN, SCHOOLKAMP, MUSICAL, SCHOOLREIS ETC.)	0,8
LEERLINGGESPREKKEN VOEREN	0,3
BIJLES GEVEN	0,2
VOORBEREIDEN UITSTAPJES, SCHOOLREISJE, KAMP E.D.	0,3
BEGELEIDING LEERLINGENRAAD, SCHOOLKRANT ETC.	0,1
SCHOLING EN INNOVATIE	3,0
LESMATERIAAL ONTWIKKELEN	1,5
STUDIE/ SCHOLING (OOK LEZEN VAN VAKLITERATUUR)	1,4
PROGRAMMA HERSCHRIJVEN	0,2
ADMINISTRATIE	4,0
WERKGERELATEERDE MAIL LEZEN/AFHANDELEN	1,9
ADMINISTRATIE BIJWERKEN	1,5
GROEPSPLANNEN MAKEN	0,2
RAPPORTEN LEERLINGEN SCHRIJVEN	0,1
LEERLINGVOLGSYSTEEM BIJHOUDEN	0,4
PROFESSIELEEL OVERLEG INTERN EN EXTERN	3,7

GESPREK MET COLLEGA'S-SCHOOLLEIDING	0,6
MR-WERK	0,4
LEERLINGEN BESPREKEN MET COLLEGA'S EN/OF EXTERNE INSTANTIES	0,3
VERGADERING MET COLLEGA'S-SCHOOLLEIDING	1,6
VOORBEREIDEN VERGADERING MET COLLEGA'S/SCHOOLLEIDING	0,2
VOORLICHTINGSBIJEENKOMST EN OPEN DAGEN	0,2
BEGELEIDING STAGIAIRS LERARENOPLEIDING	0,2
VOORBEREIDEN GESPREK MET COLLEGA'S-SCHOOLLEIDING	0,1
VOORBEREIDEN CONTACT MET EXTERNE INSTANTIE	0,1
VOORBEREIDEN BEGELEIDING STAGIAIRS LERARENOPLEIDING	< 0,1
VOORLICHTINGSBIJEENKOMSTEN OP AANLEVERENDE SCHOLEN	< 0,1
OVERLEG EN CONTACT MET OUDERS	1,0
CONTACT MET OUDER BIJV. TELEFONISCH/MAIL	0,3
OUDERAVOND	0,3
OUDERGESPREKKEN VOORBEREIDEN EN VOEREN	0,2
TUSSENDOR GESPREK MET OUDER	0,1
OUDERAVOND VOORBEREIDEN	<0,1
OUDERGESPREKKEN VOORBEREIDEN	<0,1
VERSLAGEN OUDERGESPREKKEN UITWERKEN	<0,1
VASTLEGGEN OUDERGESPREKKEN	<0,1
THUISBEZOEK AFLEGGEN	<0,1
HET LOKAAL	0,2
LOKAAL OPRUIMEN/SCHOONMAKEN	0,2
LOKAAL AANKLEDEN	<0,1
ANDERS	4,0

BELASTING PER TAAK VOORTGEZET ONDERWIJS

VOORLICHTINGSBIJEENKOMSTEN OP AANLEVERENDE SCHOLEN	4,50
OUDERAVOND	3,60
ZORG- OF HANDELINGSPLANNEN MAKEN	3,38
OPEN DAGEN	3,27
OUDERGESPREKKEN VOORBEREIDEN EN VOEREN	3,24
NAKIJKEN/ CORRECTIEWERK	3,16
OUDERGESPREKKEN VOORBEREIDEN	3,14
PROGRAMMA HERSCHRIJVEN	3,09
SURVEILLEREN TIJDENS PAUZE	3,08
LESGEVEN	3,07
OUDERAVOND VOORBEREIDEN	3,00
THUISBEZOEK AFLEGGEN	3,00
TOETSEN/PROEFWERKEN OPSTELLEN	2,95
PORTFOLIO OF RAPPORTEN LEERLINGEN SCHRIJVEN	2,93
VERGADERING MET COLLEGA'S-SCHOOLLEIDING	2,92
VOORBEREIDEN VERGADERING MET COLLEGA'S/SCHOOLLEIDING	2,91
CONTACT MET OUDER BIJV. TELEFONISCH/MAIL	2,90
ANALYSEREN TOETSEN	2,88
SAMEN MET LEERLINGEN OVERBLIJVEN	2,88
TUSSENDOR GESPREEK MET OUDER	2,88
STUDIE/ SCHOLING (OOK LEZEN VAN VAKLITERATUUR)	2,87
MR-WERK	2,84
VASTLEGGEN OUDERGESPREKKEN	2,84
LEERLINGVOLGSYSTEEM BIJHOUDEN	2,82
LESMATERIAAL ONTWIKKELEN	2,82

VOORBEREIDEN CONTACT MET EXTERNE INSTANTIE	2,82
LEERLINGEN BESPREKEN MET COLLEGA'S EN/OF EXTERNE INSTANTIES	2,81
VOOR (ZORG)LEERLINGEN INDIVIDUELE TAKEN VOORBEREIDEN	2,81
VERSLAGEN OUDERGESPREKKEN UITWERKEN	2,76
BUITENSCHOOLSE ACTIVITEITEN (SPORTDAGEN, SCHOOLKAMP, MUSICAL, SCHOOLREIS ETC.)	2,72
BEGELEIDING LEERLINGEN	2,70
FEESTEN VOORBEREIDEN (SINT, KERST, ETC.)	2,69
GROEPSPLANNEN MAKEN	2,68
ADMINISTRATIE BIJWERKEN	2,66
VOORBEREIDEN UITSTAPJES, SCHOOLREISJE, KAMP E.D.	2,66
(GROEPS)LESSEN VOORBEREIDEN	2,61
BIJLES GEVEN	2,59
LEERLINGGESPREKKEN VOEREN	2,59
VOORBEREIDEN GESPREK MET COLLEGA'S-SCHOOLLEIDING	2,56
WERKGERELATEERDE MAIL LEZEN/AFHANDELEN	2,56
BEGELEIDING STAGIAIRS LERARENOPLEIDING	2,52
VOORBEREIDEN BEGELEIDING STAGIAIRS LERARENOPLEIDING	2,44
BEGELEIDING LEERLINGENRAAD, SCHOOLKRANT ETC.	2,37
GESPREK MET COLLEGA'S-SCHOOLLEIDING	2,37
TOETSEN/PROEFWERK AFNEMEN	2,35
LOKAAL OPRUIJEN/SCHOONMAKEN	2,29
LOKAAL AANKLEDEN	2,15

Lesgeven de hoofdtaak

Lesgeven is vanzelfsprekend de taak waar de meeste uren aan worden besteed: gemiddeld 18 uur per week in het basisonderwijs en 14,6 in het voortgezet onderwijs. Wie dat vermenigvuldigt met het aantal werkweken komt per sector niet uit op de gemiddelde lestaak en dat is verklaarbaar. Onder de ondervraagden zitten starters die minder lessen hoeven te geven, ouderen die extra uren voor duurzame inzetbaarheid hebben, leraren met begeleidings- of coördinerende taken naast hun rol als docent.

Vorbereiden en nakijken vraagt veel tijd

Het voorbereiden van lessen en het nakijkwerk maken onverbreekelijk onderdeel uit van het lesgeven. Over de verhouding van die twee valt wel wat te zeggen.

Allereerst zijn leraren vo veel meer tijd kwijt met zowel voorbereiding als nakijken. Tegenover 14,6 uur per week aan gegeven lessen staat 12,1 uur aan voorbereiden en nakijken, per lesuur komt dat neer op een verhouding van 1:0,83. Voor een lesuur zou dus tenminste een opslagfactor van 83 procent moeten gelden.

In het primair onderwijs ligt de huidige verhouding anders. Tegenover 18 uur per week aan lessen staat 7 uur aan voorbereiden en nakijken, per lesuur komt dat neer op een verhouding van 1:0,39. Voor een lesuur zou dus tenminste een opslagfactor van 39 procent moeten gelden. Of deze verhoudingen voldoende zijn om voorbereiding en nakijken kwalitatief goed uit te voeren is daarmee niet gezegd.

Scholing en innovatie schiet tekort

Aan scholing en innovatie besteden leerkrachten primair- en voortgezet onderwijs respectievelijk 2,5 en 3 uur per week. Het gaat dan om lesmethoden ontwikkelen of programma's herschrijven. Of die tijd genoeg is om aan innovatie te doen, is een open vraag, die met de wens van dit kabinet om het volledige onderwijsprogramma te herzien (nota 2032) extra aandacht verdient.

Meer valt er te zeggen over de tijd voor scholing. In het primair onderwijs rapporteren docenten 1,6 uur per week voor al hun scholing. Dat zou op jaarbasis neerkomen op 66 uur. Kijken we naar de cao, dan heeft een leraar po recht op 2 uur per week aan individuele zelfgekozen scholing, bovenop scholing die de school verplicht stelt. Dat komt neer op tenminste 82 uur plus de uren voor zaken als teamscholing of cursussen rondom een nieuwe methode of aanpak in een deel van de school. Het is duidelijk dat de normen van de cao niet worden gehaald. In het voortgezet onderwijs heeft een leerkracht recht op 10 procent van de jaartaak aan professionalisering in tijd en geld. Dat betekent dus 166 uur, waarvan er 83 naar eigen inzicht mogen worden ingevuld. Met de 1,4 uur per week in de rapportage bij 39 lesweken betekent dat voor een heel jaar 55 uur. Ruimschoots onder de norm die de cao stelt.

Samenvattend kunnen we stellen dat zowel in po als vo veel minder tijd aan scholing of het bijhouden van vakliteratuur wordt besteed dan gewenst is. Ook de tijd voor innovatie lijkt aan de lage kant, kijkend naar de veranderingsoperaties in het onderwijs of vernieuwingen binnen de schoolvakken.

Administratie in po zwaarder

Leraren voortgezet onderwijs steken meer tijd in voorbereiding en nakijken dan die in het primair onderwijs; in het primair onderwijs ligt duidelijk een zwaarder accent op administratie. Terwijl in het vo-leraren daar 4 uur per week aan besteden, ligt dat in het po op 5,7 uur. De verschillen zitten met name in het algemene item 'bijwerken administratie', groepsplannen schrijven en rapporten schrijven. Het bijwerken van mail kost beide sectoren veel tijd per week (po 1,8 en vo 1,9 uur) terwijl het bijhouden van het leerlingvolgsysteem mee lijkt te vallen met ongeveer een half uur per week in beide sectoren. Het maakt in elk geval duidelijk dat de administratieve druk in het po relatief zwaar weegt en met 12 procent een flink deel van de weektaak beslaat.

Professioneel overleg stabiel, net als andere activiteiten leerlingen

Voor het overleg met collega's, directie of externe instanties hebben beide sectoren ongeveer evenveel tijd nodig. Het kost hen 8 procent van de tijd in een gemiddelde werkweek. Kijkend naar andere activiteiten met leerlingen en individuele leerlingenzorg zijn er geen opmerkelijke verschillen. In het po gaat iets meer tijd in handelingsplannen schrijven zitten, in het vo in individuele begeleiding.

Overleg ouders en het lokaal bijhouden kost po meer tijd

In het basisonderwijs gaat twee uur per week zitten in overleg met de ouders. Het dubbele van het voortgezet onderwijs, waar dat maar 1 uur bedraagt. Het ligt nogal voor de hand dat bij jonge kinderen er veel meer contact en overleg is met ouders. Ook het lokaal inrichten en schoonmaken kost een po-leerkracht meer tijd dan zijn of haar collega in het vo.

Belasting zwaar in contact met ouders en administratie

Het overgrote deel van de afzonderlijke taken in beide sectoren valt leraren gemiddeld genomen niet zwaar. Het lesgeven – de kern van het beroep – zelf wordt gemiddeld gezien niet als zwaar ervaren. Per sector zijn er overeenkomsten en verschillen in de taken die wel bovengemiddeld zwaar worden gezien.

In het primair onderwijs staat een voorlichtingsbijeenkomst aan de top, maar het is ook een weinig voorkomende gebeurtenis die dus slechts op een enkel moment een piekbelasting kent. Anders is dat in de contacten met ouders. Vrijwel alle elementen daarvan worden als bovengemiddeld zwaar ervaren, terwijl hier ook een flink deel van de gemiddelde werkweek is gemoeid. Datzelfde geldt voor taken die samenhangen met administratie en lessen voorbereiden, zoals het maken van groepsplannen, handelingsplannen en rapporten schrijven. Allemaal onderwerpen die zwaar worden gevonden en een belangrijk deel van de gemiddelde werkweek bevatten.

In het voortgezet onderwijs zijn ook open dagen en voorlichtingsbijeenkomsten terug te vinden in de topnoteringen van zware taken. Alleen oudergesprekken voeren vindt men zwaar, de andere contacten met ouders krijgen een meer normale belasting. Handelingsplannen maken wordt ook als zwaar gezien, maar is voor de gemiddelde leraar slechts een klein onderdeel van de werkweek. Dat zal anders liggen in het praktijkonderwijs en delen van het vmbo, maar die uitwerking naar achtergrondkenmerken is nog niet verder geanalyseerd. Opmerkelijk is wel dat ook het nakijken, een taak waar erg veel tijd aan wordt besteed, wel iets boven de 3 van normaal scoort.

Natuurlijk zijn er verschillen tussen groepen leraren. In algemene zin valt te zeggen dat met name jonge, startende docenten contacten met ouders, nakijken, groepsplannen of handelingsplannen zwaarder vinden dan meer ervaren collega's.

8. De werkdruk paradox: leuk beroep, hoge werkdruk

In alle onderzoeken naar werkdruk en tijdsbesteding komen tegenstrijdige signalen naar voren. Het contact met leerlingen en collega's maakt van werken in het onderwijs een feestje, als we de rapportcijfers op dat onderdeel in dit onderzoek bekijken. Afzonderlijke taken worden gemiddeld genomen niet als zwaar ervaren, op uitzonderingen na die wel een belangrijk deel van de baan uitmaken (contact met ouders, administratie, nakijken). Toch is onderwijs de sector met een hoog ziekteverzuim en het hoogste burn-out-percentage van alle beroepsgroepen (NEA 2015). En het verlagen van de werkdruk staat op nummer één van de prioriteiten voor een nieuwe cao. Paradoxe signalen. Maar wel verklaarbaar.

Het arbeidsomstandigheden-onderzoek van TNO en CBS laat zien dat de onderwijssector het hoogst scoort op de items 'heel veel werken' en 'extra hard werken'. Dat komt goed overeen met de bevindingen uit dit tijdsbestedingsonderzoek. Er wordt in het onderwijs in een gemiddelde werkweek veel meer gewerkt dan de cao-normen, met uitschieter naar meer dan 50 uur per week in drukke werkweken. Daarnaast gaat het werken altijd door: ook in de weekenden en voor een deel in de vakanties.

Het NEA laat zien dat onderwijs samen met de zorg ook het laagste scoort als het gaat om de mogelijkheden om de tijd zelf in te delen. De lestijden liggen vast, maar we constateren in dit onderzoek ook dat leraren nauwelijks pauze nemen. Vermoedelijk wordt die rusttijd opgesoupeerd door zaken als contact met collega's, besprekingen met leerlingen of contact met ouders.

Het NEA laat verder zien dat de onderwijssector hoog scoort op emotioneel veeleisend werk en het hoogst op emotionele betrokkenheid bij het werk. De betrokkenheid met leerlingen vraagt veel, zeker als we kijken naar de relatief grote klassen en de hoge lestaak van Nederlandse docenten in vergelijking tot hun buitenlandse collega's.

Bijlage: productiviteitsindex

In 2009 ontwikkelde de AOb met de cijfers van de organisatie van rijke landen, Oeso, in de hand de 'productiviteitsindex', een getal op basis van de leerling-leraarratio en het aantal uren dat leraren per jaar geven. De uitkomst was duidelijk: door de volle klassen en het grote aantal uren dat hier wordt gegeven zit het Nederlandse onderwijspersoneel in de top qua productiviteit.

Productiviteit kun je ook anders noemen: de Nederlandse leraar heeft een veel hogere werkdruk dan zijn collega's in andere landen. Met de cijfers uit Education at a glance 2013 is de productiviteitsindex of werkdrukindex samengesteld. Daarbij is het Oeso-gemiddelde op 100 gezet. In deze versie zijn alle landen meegenomen waarvoor de Oeso alle noodzakelijke cijfers had.

De uitkomst is nauwelijks verrassend. In alle sectoren scoort Nederland extreem hoog. In het basisonderwijs ligt de werkdruk 21 procent hoger dan het Oeso-gemiddelde. En in de bovenbouw van het voortgezet onderwijs anderhalf keer dat gemiddelde. Alleen docenten in de Verenigde Staten scoren hoger, maar in Europa is Nederland werkdrukkampioen, ver boven Finland en Vlaanderen.

primair onderwijs

Frankrijk	142
USA	138
Korea	131
Tsjechië	129
Nieuw Zeeland	126
Nederland	121
Slowakije	118
Engeland	112
Israël	110
Japan	109
Duitsland	108
OECD gemiddeld	100
Spanje	95
Slovenië	91
EU21 gemiddeld	89
Portugal	81
Oostenrijk	77
Vlaanderen	77
Finland	76
Italië	74
Estland	67
Noorwegen	63
Polen	56
Hongarije	53
IJsland	53

onderbouw voortgezet onderwijs

USA	172
Nieuw Zeeland	147
Korea	124
Nederland	122
Duitsland	114
Engeland	112
Frankrijk	102
OECD gemiddeld	100
Slowakije	91
Japan	91
Israël	89
EU21 gemiddeld	79
Spanje	78
Italië	77
Tsjechië	74
IJsland	70
Noorwegen	70
Portugal	67
Hongarije	67
Estland	66
Finland	59
Oostenrijk	59
Slovenië	58
Polen	58
Vlaanderen	58

bovenbouw voortgezet onderwijs

USA	174
Nederland	148
Engeland	130
Nieuw Zeeland	114
Duitsland	107
Korea	104
OECD gemiddeld	100
Slovenië	98
Finland	97
Slowakije	97
Italië	87
EU21 gemiddeld	87
Estland	84
Hongarije	81
Tsjechië	76
Spanje	74
Frankrijk	70
Vlaanderen	69
IJsland	68
Japan	67
Polen	65
Israël	64
Oostenrijk	63
Portugal	61
Noorwegen	55

